

Gorter, postmodernist *before it was cool*

Een onderzoek naar postmoderne kernmerken in ‘Een dag in ’t jaar’
van Herman Gorter

Bachelorwerkstuk Moderne Letterkunde

Naam: Janneke van Boven

Studentnummer: 4294653

Datum: 9 juni 2017

Begeleider: dr. R. van de Schoor

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Herman Gorter	5
Postmodernisme	6
Formele kenmerken	7
Inhoudelijke kenmerken	8
- Deel I	8
- Het eerste intermezzo	12
- Deel II	15
- Deel II	15
- Het tweede intermezzo	17
Conclusie	20
Literatuurlijst	22
Bijlage: 'Een dag in 't jaar', bezorgd door Johan Sonnenschein	23

Inleiding

De literatuurgeschiedenis is in het verleden steeds gepresenteerd als een chronologische reeks literaire stromingen of bewegingen die door hun vernieuwende opvattingen zorgen voor nieuwe conventies binnen de literatuur. Welke groep het voortouw ook neemt, zij rekent af met de ideeën van haar voorgangers, die ouderwets, onjuist of achterhaald zijn.

Tegenwoordig is het juist die manier van geschiedschrijving die ouderwets en achterhaald is. In *Geschiedenis van de moderne Nederlandse literatuur* (2013) rekent Thomas Vaessens af met zijn voorgangers door af te stappen van deze periodisering, die de geschiedenis inkadert in tijdvakken of stromingen. In *Geschiedenis van de moderne Nederlandse literatuur* behandelt Vaessens de termen “romantiek”, “realisme”, “avant-garde”, “modernisme” en “postmodernisme” niet op de gebruikelijke wijze in de betekenis van een historische periode of literaire stroming, maar als aanduiding voor een transhistorisch frame:

Deze verwijzen niet naar *fasen in* de moderniteit, maar naar *perspectieven op* die moderniteit. [...] Het idee is dat je een tekst vanuit verschillende frames betekenis kunt geven, waarbij je per frame op een ander type metaforen, een ander type opposities en een ander type retorische strategieën let.¹

Teksten analyseren vanuit verschillende frames heeft als voordeel dat het kan leiden tot nieuwe inzichten. Ieder frame focust op andere teksteigenschappen en bijzonderheden, waardoor mogelijke betekenissen of eigenschappen van een tekst kunnen worden blootgelegd, die voorheen over het hoofd gezien werden. Belangrijk hierbij is wel dat de lezer de volledige vrijheid kan en mag nemen bij het interpreteren van een tekst. Vaessens zegt hierover:

Wanneer een schrijver op een bepaald moment in de geschiedenis een zeker gezichtspunt inneemt ten opzichte van de moderne wereld, betekent dat niet dat zijn tekst vervolgens decennialang alleen vanuit dat gezichtspunt gelezen mag worden. [...] De lezer kiest het perspectief van waaruit hij leest, onafhankelijk van de schijnbare bedoelingen van de schrijver. Dát is het mandaat van de *lezer*.²

Wel moet de kanttekening geplaatst worden dat het onmogelijk is om zoiets als het postmodernisme helemaal los te zien van zijn historische context. Alleen de term zelf al maakt dit problematisch. Het prefix “post” betekent namelijk dat het postmodernisme iets is

¹ Vaessens 2013, p. 10-11.

² Vaessens 2013, p. 9.

dat na het modernisme komt. Historisch gezien klopt dit ook. De term suggereert dat het postmodernisme zich afzet tegen het modernisme. Hoewel er zeker postmoderne schrijvers zijn geweest die zich bewust afkeerden van de opvattingen van hun modernistische voorgangers, is het onmogelijk een volledig beeld van het postmodernisme te krijgen wanneer het alleen wordt gezien in contrast met het modernisme.

Om die reden wordt “postmodernisme” in dit onderzoek niet gezien als aanduiding voor een historische periode, maar als een transhistorisch frame dat een specifieke literaire denkstijl en houding met zich meebrengt. Om te kunnen bepalen wát die denkstijl en houding precies zijn, wordt het boek *Postmoderne poëzie in Nederland en Vlaanderen* van Thomas Vaessens & Jos Joosten (2013) gebruikt. Dit is een van de belangrijkste studies op het gebied van postmoderne poëzie en zal daarom in het onderzoek een belangrijke leidraad zijn voor het formuleren van de kenmerken van postmoderne poëzie.

Door naar het postmodernisme te kijken als frame, is het mogelijk om dit onderzoek uit te voeren. De vraag die centraal staat, is namelijk: zijn er kenmerken van het postmodernisme te vinden in het gedicht ‘Een dag in ’t jaar’ uit 1889 van Herman Gorter? Bij een chronologische literatuurhistorische benadering zou dergelijk onderzoek ondenkbaar zijn. Want hoewel het onzinnig is om te vragen naar het beginpunt van het postmodernisme of de eerste postmoderne schrijver³ – omdat daar simpelweg geen antwoord op is – merken Vaessens & Joosten wel op dat “het postmodernisme” in de eerste helft van de twintigste eeuw nog ver weg was.⁴ Als het postmodernisme begin twintigste eeuw er nog niet was, is het er zeker nog niet aan het eind van de negentiende eeuw. Dit maakt voor het gebruik van het postmodernistisch frame echter niet uit. Dit kan gebruikt worden voor de interpretatie van teksten uit iedere periode. Dit onderzoek kan uitwijzen of ‘Een dag in ’t jaar’ zich leent voor een postmoderne lezing. Als blijkt dat zelfs een negentiende eeuws werk gelezen kan worden als iets postmoderns, hoe zinvol is het dan nog om vast te houden aan de inkadering in literaire stromingen en bewegingen? Hoewel niet te ontkennen valt dat de literatuurgeschiedenis een reeks chronologische gebeurtenissen is, zou het wel nuttig kunnen zijn om het perspectief van de chronologisch historische benadering af en toe los te laten.

³ Vaessens & Joosten 2003, p. 199.

⁴ Vaessens & Joosten 2003, p. 250.

Herman Gorter

Voordat gezocht wordt naar het antwoord op de onderzoeksvraag, is het zinvol om meer te vertellen over wie Herman Gorter was en waarom juist hij interessant is voor dit onderzoek. Gorter was een Nederlandse dichter en politicus, die vooral bekend is door zijn lange epische gedicht *Mei*, waarmee hij in 1889 debuteerde. Gorter wordt gezien als een vernieuwende schrijver. Er wordt beweerd dat hij met zijn debuut 'de kroon op de beweging van Tachtig' heeft gezet, die te boek staat als een beweging die radicale veranderingen wilde in de Nederlandse literatuur en die een individualistische stemmingslyriek introduceerde.⁵ Gorters tweede publicatie was de bundel *Verzen* uit 1890. Deze werd wederom bestempeld als vernieuwend, maar dan radicaler en meer in lijn met het sensitivisme. De bundel kreeg ook kritiek: Gorter zou te radicaal de traditionele regels hebben losgelaten en zijn werk zou te onduidelijk zijn.⁶ Het feit dat Gorters werk bestempeld wordt als vernieuwend, maar onduidelijk maakt het juist interessant voor dit onderzoek. Het zijn immers twee woorden die ook in combinatie met het postmodernisme nogal eens voorbij komen.

Tussen *Mei* uit 1889 en *Verzen* uit 1890 schreef Gorter nog een werk, namelijk: 'Een dag in 't jaar'. Dit is net als *Mei* een episch gedicht. Het interessante aan dit werk is dat Gorter het nooit gepubliceerd heeft. Er is ook geen gedrukte of handgeschreven versie van het gedicht gevonden. Het is alleen bekend uit brieven die Gorter schreef aan Alphons Diepenbrock en door een afschrift ervan, afkomstig van Gorters echtgenote Wies Cnoop Koopmans.⁷ De tekst is voor het eerst gepubliceerd in 1948 in *Verzamelde werken van Herman Gorter*.⁸ De editie die in dit onderzoek gebruikt wordt is *Een glorieus ding 'Een dag in 't jaar' van Herman Gorter: bezorgd en toegelicht door Johan Sonnenschein* (2014). Er is voor deze editie gekozen omdat Sonnenschein geen ingrepen heeft aangebracht ten opzichte van het afschrift. In eerdere edities is dat wel gebeurd, ten behoeve van de leesbaarheid van de tekst.⁹

⁵ Bel 2015, p. 201.

⁶ Bel 2015, p. 202.

⁷ Sonnenschein 2014, p. 125.

⁸ Sonnenschein 2014, p. 125.

⁹ Sonnenschein 2014, p. 125-126.

Postmodernisme

Vaessens & Joosten beginnen bij de moderne leeswijze:

Deze gaat ervan uit dat nauwkeurige tekstanalyse het begin en het eind is van elke literatuurbeschouwing. Het resultaat van een geslaagde analyse maakt een interpretatie van de tekst mogelijk waarin alle (of: zoveel mogelijk) tekstelementen zinvol met elkaar samenhangen.¹⁰

De poëzie die zij classificeren als postmodern problematiseert de moderne leeswijze op verschillende niveaus. Om die reden spreken ze niet over postmoderne kenmerken, maar over postmoderne problemen. Zij bespreken zeven niveaus waarop die problemen zich voordoen: coherentie, volmaaktheid, identiteit, oorspronkelijkheid, moraal, autonomie en intuïtie. Wanneer een van deze problemen in verband te brengen is met 'Een dag in 't jaar' zal uitgewerkt worden wat deze inhoudt. De zaken die Vaessens & Joosten aankaarten mogen niet gezien worden als dé kenmerken van postmoderne poëzie. In dit onderzoek echter wordt wel gesproken over "de kenmerken van postmoderne poëzie", zoals geformuleerd door Vaessens & Joosten. Hier is louter voor gekozen in verband met de leesbaarheid en begrijpelijkheid van het artikel, want ik ben me volledig bewust van het feit dat Vaessens & Joosten zich van dit begrip distantiëren in *Postmoderne poëzie in Nederland en Vlaanderen*.

In het vervolg van dit onderzoek worden fragmenten uit 'Een dag in 't jaar' aangehaald die in verband te brengen zijn met de kenmerken van het postmodernisme zoals deze zijn geformuleerd door Vaessens & Joosten (2003). Als afsluiting wordt antwoord gegeven op de vraag: in hoeverre zijn kenmerken van het postmodernisme terug te vinden in 'Een dag in 't jaar' van Herman Gorter? Daarnaast wordt nagedacht over de vraag of het gebruiken van het postmodernisme als frame heeft geleid tot inzichten die niet tot stand waren gekomen als het gedicht vanuit een ander perspectief was gelezen.

¹⁰ Vaessens & Joosten, 2003. P. 18.

Formele kenmerken

Allereerst wordt stil gestaan bij de formele kenmerken van 'Een dag in 't jaar'. De opbouw van het werk is als volgt: vier naamloze strofen, 'I', 'Intermezzo', 'II', 'II' en 'Een intermezzo.'. Het eerste dat opvalt is dat boven de eerste vier strofen geen titel staat - afgezien van de titel van het werk zelf - deel I begint pas bij strofe vijf. Het tweede dat opvalt is dat er twee keer een deel II is. De tweede keer wijkt de lettergrootte van de titel af van het lettertype in de rest van het werk. Het derde afwijkende is het verschil in aanduiding van de intermezzo's. De eerste keer is de titel 'Intermezzo' en de tweede keer is het 'Een intermezzo.'. Verder is in de laatste passage een opvallende typografische afwijking: één van de strofen begint met het woord 'ik' in een groter lettertype dan de rest van de tekst. Verder worden sommige delen van elkaar gescheiden door een streepje en andere niet. Binnen de delen komen de scheidingsstreepjes ook af en toe voor. Kortom: er lijkt een indeling in het werk te zitten, maar deze is niet consequent. Dit is in verband te brengen met het probleem van de coherentie. Het probleem komt hierop neer:

Dichters tonen zich ervan bewust dat het gedicht als taalbouwsel nooit kan ontkomen aan een zekere orde, maar tegelijkertijd vechten ze die zogenaamde onontkoombaarheid in het postmoderne gedicht aan.¹¹

Kenmerken die hierbij kunnen horen zijn het aanbrengen van een haast dwangmatige ordening in het werk, maar ook het verstoren hiervan door kleine onregelmatigheden aan te brengen of door inhoudelijke reflectie op de onmogelijkheid en de onwenselijkheid van ordeningen.¹² In het geval van Gorter is er sprake van een ordening verstoord door onregelmatigheden.

Een ander opmerkelijk gegeven is dat tien regels uit deel II zijn opgenomen in Gorters bundel *Verzen* als openingsgedicht. De rest van 'Een dag in 't jaar' is nooit door Gorter gepubliceerd. Deze regels staan midden in deel II, maar zijn in eerdere uitgaven weggelaten met het argument 'dat het een afgerond gedicht betreft dat elders een plek heeft gekregen in Gorters oeuvre'.¹³ Sonnenschein gaat er vanuit dat de tien regels wel degelijk onderdeel zijn van het gedicht.

¹¹ Vaessens & Joosten 2003. P. 37.

¹² Vaessens & Joosten 2003. P. 37.

¹³ Sonnenschein, 2014. P. 83.

Inhoudelijke kenmerken

In wat volgt zal worden ingegaan op de inhoud van het werk. Het uitgangspunt hierbij is om de volgorde van het werk aan te houden en aan te sluiten bij de opmerkelijkheden die besproken zijn bij de formele kenmerken.

Deel I

In deel I is te lezen hoe de ik-figuur zijn hoge toren uitkomt en naar beneden gaat, de stad in. Een hoge toren roept bij een lezer vandaag de dag al snel de associatie op met “de ivoren toren”, die vaak in verband wordt gebracht met dichters die zich verheven voelen en zich niet mengen met het dagelijkse leven. Vaessens & Joosten parafraseren Susan Sontag die spreekt over ‘the serious works of arts of recent decades’, wat opgevat mag worden als ‘postmoderne werken’:

In die werken verlaat de kunstenaar zijn ivoren toren, tart hij allerlei soorten uit gewoonte geaccepteerde grenzen en hij heroverweegt de sinds de romantiek schier onaantastbare autonomie van het kunstwerk. De nieuwe kunst, meent Sontag, omgeeft zich niet langer met de cultus van verhevenheid die kunstenaars sinds de romantiek in haar greep had. Zij vervult niet meer haar oorspronkelijke functie van magisch-religieuze handeling, en ook is zij niet meer een techniek voor het uitbeelden en becommentariëren van de seculiere realiteit. De nieuwe, niet op intellectualistisch begrip maar op beleving en ondervinding gerichte, kunst wil een nieuw soort instrument zijn.¹⁴

Hoewel dit niet direct aansluit bij een van de zeven postmoderne problemen is het wel interessant om deze ideeën toe te passen op het werk van Gorter. Sonntag constateert immers dat de postmoderne dichter zijn ivoren toren verlaat. De ik-figuur in ‘Een dag in ’t jaar’ verlaat letterlijk zijn toren om de stad in te gaan. Dit is te zien als het inruilen van het intellectualistische begrip voor de beleving en de ondervinding: om te kunnen schrijven over de stad, moet hij afdalen naar die stad en zich tussen de mensen begeven om het stadse leven te beleven en ervaren. De ‘ik’ zou dan bestempeld kunnen worden als een kunstenaar die beleving boven rationaliteit stelt.

Een ander interessant gegeven is dat Gorter zijn personage laat afdalen naar de stad, de plek die het decor vormt voor de rest van het gedicht. Vaessens & Joosten halen namelijk sociaal-geograaf David Harvey aan die een verband legt tussen het postmodernisme en de

¹⁴ Vaessens & Joosten, 2003. P. 200.

stad¹⁵: 'postmodernists tend to view the urban process as uncontrollable and "chaotic", one in which "anarchy" and "change" can "play" in entirely "open" situations.'¹⁶ De stad wordt dus gezien als een plaats vol chaos. Vaessens & Joosten brengen dit in verband met het probleem van de moraal. Zij zeggen hierover:

In een tijd de die Grote Vertellingen heeft afgezworen en die geen geloof meer hecht aan enig legitimerend fundament voor het bestaan ligt de keuze voor een ethische problematiek niet erg voor de hand in de poëzie. Toch zijn er dichters die weer morele kwesties aan de orde stellen [...] ook al zijn ze zich terdege bewust van de onmogelijkheid en de onwenselijkheid van het denken in termen van goed en kwaad. Zij worstelen met het probleem van de moraal. Dit probleem manifesteert zich in de postmoderne poëzie op het niveau van de strekking of pretentie van het gedicht.¹⁷

De postmodernist gelooft niet langer in een voorgeschreven algemeen geldende moraal. De chaos van de stad kan gezien worden als symbolisch voor deze normloosheid en de afwezigheid van een algemene moraal. Daartegenover stellen Vaessens & Joosten dat de postmoderne dichter wel degelijk worstelt met die afwezigheid. Enerzijds is hij blij met de bevrijding uit de dwangbuis van de moraal, anderzijds wil hij kritisch blijven en waken voor een cultuur van *anything goes*:

De postmoderne dichter wil erop wijzen dat aan alles verborgen en/of onbewuste normen ten grondslag liggen. Maar het feit dat hij maatstaven *ziet*, impliceert nog niet dat hij ze ook wenst of zelfs ontwerpt. Ook hij schrijft geen moraal voor, maar hij wijst zichzelf en zijn lezer erop dat, nu er geen collectief gedeelde betekenisgevende structuren meer zijn, ieder individu een grote eigen morele verantwoordelijkheid heeft. En dat die verantwoordelijkheid met nieuwe onzekerheden gepaard gaat.¹⁸

De postmoderne dichter wil erop wijzen dat de afwezigheid van een algemeen geldende moraal niet leidt tot de volledige afwezigheid van waarden en normen. De opgelegde normen en waarden hebben plaats gemaakt voor een individuele verantwoordelijkheid voor de eigen persoonlijke moraal. De stad kan in het gedicht van Gorter eveneens gezien worden als een plaats vol chaos en zonder moraal. De vraag is: hoe gaat de ik-figuur hiermee om? Omarmt hij de normloosheid? Of staat hij er – net als een postmodernist – kritisch tegenover?

In eerste instantie lijkt hij de stad fantastisch te vinden. Hij omschrijft deze

¹⁵ Vaessens & Joosten, 2003. P. 87.

¹⁶ Vaessens & Joosten, 2003. P. 88.

¹⁷ Vaessens & Joosten, 2003. P. 57.

¹⁸ Vaessens & Joosten, 2003. P. 60.

bijvoorbeeld als 'schoon' en 'gesierd'.¹⁹ En hij schrijft: 'Jong leven was in de stad / ieder huis had een schat / wilde en vreugdige kinderen'.²⁰ Bovendien zegt hij: 'alles rondom me is mooi / alles aan me geaai'.²¹ Hoewel hij de stad mooi lijkt te vinden, voelt hij zich zelf niet prettig:

Ik ga en ik weet niet waar -
nu is het hier dan daar,
waar ze zingen en waar ze roepen
ze staan in hun lichte groepen
en lijken zoo wel te vreê –
maar ik heb een pijnlijk wee²²

Hij weet niet waar hij heen moet gaan en lijkt moeite te hebben met het vinden van zijn eigen weg in de chaos van de stad. Wanneer iedereen naar binnen is gegaan om te eten, blijft de 'ik' besluiteloos achter:

De straten zijn eenzaam en stil
de middag komt, wat ik wil
weet ik niet, 't maakt me alleen,
te veel is er om me heen²³

Wanneer de citaten uit het werk van Gorter bekeken worden door het postmoderne frame, kan gesteld worden dat ook hier de stad – en de verleidingen die deze met zich meebrengt – wel degelijk gewaardeerd wordt. Desalniettemin is de ik-figuur eenzaam, omdat hij nergens bij hoort en heeft hij moeite met het vinden van zijn eigen weg. In de chaos van de stad is er niet één logische route om te volgen. De veelheid aan keuzes – de cultuur van *anything goes* – maakt dat de ik-figuur zelf moet bepalen wat hij wil en dit vindt hij lastig. Wanneer deel I van het gedicht zo opgevat wordt, sluit het goed aan bij het probleem van de moraal, zoals dat geschetst wordt in *Postmoderne poëzie in Nederland en Vlaanderen*.

Wat het lezen van postmoderne poëzie soms zo moeilijk maakt, is dat het geen *centripetale* poëzie is, waarbij het doel is de poëzie te herleiden tot de kern en waarbij alle onderdelen bijdragen aan die centrale betekenskern. Postmoderne poëzie is *centrifugaal*: 'poëzie die juist bij de gratie van het ongecentreerde bestaat, die geen eenheid meer aanneemt of veronderstelt'.²⁴ Dit heeft te maken met het probleem van de coherentie. Om

¹⁹ Gorter, 1889. P. 10.

²⁰ Gorter, 1889. P. 10.

²¹ Gorter, 1889. P. 11.

²² Gorter, 1889. P. 12-13.

²³ Gorter, 1889. P. 13

²⁴ Vaessens & Joosten, 2003. P. 68-69.

centrifugale poëzie te kunnen begrijpen, heeft het geen zin op zoek te gaan naar dé betekenis. In plaats daarvan is het vruchtbaar op zoek te gaan naar betekenislijnen:

Het gaat bij de analyse dan niet meer om het ene juiste snijpunt, maar om de contingente opbouw van het geheel: soms hebben twee (of meer) lijnen ergens een snijpunt, waar zich dus *een* betekenis manifesteert; sommige lijnen blijven op zichzelf bestaan – onafgemaakt, wellicht betekenisloos in verhouding tot andere motieven of compleet duister zelfs.²⁵

In de volgende passage is te zien hoe Gorter speelt met twee betekenislijnen:

Zoet spelende violen uit de stedeholen,
zonnetjes, sieraden op de stadsgewaden,
stil voortgaande meisjes op uw voetenwijsjes
u begeer ik, u begeer ik.

Ik ga en de stede is
een groote meisjesmis
jonkvrouwen, blijsschijnheiligjes,
ze lopen zoo veiligjes
van de voetstappen gewis
alsof in de wereld geen verlangen is

O voetstapjes in de stad
luisterend hoor ik wat
tokkelt op droog plaveisel.
Ik loop en aan lange leisel
houd ik uw breed gespan
blonde paardjes, ik kan
haast u niet samen houwen
Uw hoog steigeren maakt
dat mijn luisteren staakt
naar uw hinnekend lachen als van vrouwen.²⁶

Hier is te lezen hoe de ik-figuur allemaal meisjes ziet wanneer hij door de stad loopt. Sterker nog: hij ziet ze niet alleen, hij begeert ze. In de derde strofe komt naast de betekenislijn van de meisjes ook de betekenislijn van paarden erbij. De ik-figuur houdt 'blonde paardjes' aan een leisel. Op dit punt lopen de betekenislijnen door elkaar: meisjes houd je niet aan een leidsel, paarden wel, maar paarden omschrijf je niet als 'blond' en meisjes wel. Hetzelfde gebeurt nog eens in de laatste regel bij 'hinnekend lachen'. Paarden hinniken en meisjes lachen. Door te schrijven over hinnikend lachen laat Gorter de twee betekenislijnen door

²⁵ Vaessens & Joosten, 2003. P. 71.

²⁶ Gorter, 1889. P. 11-12.

elkaar lopen. In de rest van het gedicht speelt de betekenislijn van de meisjes herhaaldelijk een rol. De betekenislijn van de paarden komt daarentegen niet meer terug. Oftewel: deze kruist niet meer met een andere betekenislijn in het werk. Het eenmalig voorkomen van een betekenislijn is volgens Vaessens & Joosten niet mogelijk bij centripetale poëzie: alle elementen in het gedicht moeten immers bijdragen aan de kernbetekenis. De betekenislijn 'paarden' zou in dat geval samen moeten hangen met andere delen van de tekst om een geheel te vormen. Bij centrifugale poëzie is dit juist niet het geval: er is geen centrale betekenis, dus de losse delen hoeven ook niet allemaal met elkaar samen te hangen. Het herhaaldelijk voorkomen van de betekenislijn 'meisjes' daarentegen, zou kunnen wijzen op een betekenis-kern. Maar wát de betekenis van de meisjes precies is, blijft onduidelijk. Daarom past ook dit bij centrifugale poëzie.

Het eerste intermezzo

Met het eind van Deel I komt ook het eind van de ochtend, maar voordat de middag aanbreekt, valt de ik-figuur in slaap. Op dat moment volgt het eerste intermezzo, dat begint met de regel: 'Bleeke droom kom nu o kom'.²⁷ Dit schept de verwachting dat hier een droom wordt beschreven. Het intermezzo is in dat geval logisch geplaatst binnen de lopende verhaallijn. Het gedicht blijkt hier echter niet alleen te gaan over een droom, maar over een droom in een droom, want de 'bleeke droom' blijkt een meisje:

Bleeke droom kom nu o kom
gij gaat daar zoo bleek in uw blond hangend haar
met hoofd achterover, om mij om
mij zoekende, zoekende ge weet niet waar.

Mijn blanke vlam, mijn bleeke dwaallicht
op bleeke voeten, de oogen dicht,
o droomende droom o weenende droom
bleek vallen de tranen van wangenzoom.²⁸

Sonnenschein herkent hierin het meisje Mei uit Gorters debuut. Wanneer beschrijvingen van Mei vergeleken worden met de beschrijvingen van het droommeisje zijn er inderdaad genoeg overeenkomsten te vinden om te verdedigen dat Gorter in dit intermezzo over een meisje schrijft dat lijkt op Mei. Neem bijvoorbeeld de volgende regels uit Gorters *Mei*:

²⁷ Gorter, 1889. P. 15.

²⁸ Gorter, 1889. P. 15.

‘Lelieëbleeke, weenend, mijne Mei. / Haar bleeke voeten trillende tot mij’.²⁹ Of de zinnen: ‘en wij zagen weer elkaar, / Zij mij, ik haar in ’t goud van hangend haar.’³⁰ Zowel het droommeisje als Mei worden omschreven met de woorden ‘bleek’, ‘weenend’, ‘bleeke voeten’ en ‘hangend haar’. Gorter brengt een personage ten tonele dat sterke overeenkomsten vertoont met een personage uit zijn eerdere werk. Hierdoor is er een intertekstuele relatie tussen *Mei* en ‘Een dag in ’t jaar’. Het verband tussen beide werken is niet alleen duidelijk aanwezig in het eerste intermezzo, maar ook in deel II wordt een meisje op vergelijkbare wijze beschreven:

Toen de tijden bladstil waren lang geleen
is ze geboren, in herfststilte een bloem,
die staat gekleurd in ’t vele lichtgeween
regenen doen de wolken op haar om
Ze stond bleeklicht midden in somberheid
haar lichte ooge’, ’t blond haar daarom gespreid,
de witte handen, tranen’ op meen’gen tijd,
een licht arm meisje dat lichthonger lijdt –

Breng over haar bloemgloede kleuren, uw
bloedrood, o nieuw getijde, dat is nu ~.³¹

Dit meisje lijkt sterk op het meisje uit het eerste intermezzo en dus ook op Mei. Het bijzondere aan deze passage is dat het niet alleen een verband legt tussen ‘Een dag in ’t jaar’ en *Mei*, maar ook in verband staat met Gorters latere bundel *Verzen*. Deze tien regels worden namelijk opgenomen in de bundel als openingsgedicht. Hoewel de passage zonder problemen op zichzelf gelezen kan worden, maakt deze in ‘Een dag in ’t jaar’ wel onderdeel uit van het geheel, doordat die zo sterk verband houdt met het eerste intermezzo. Door uitgerekend deze passage op zichzelf te publiceren, blijft in ieder werk een vergelijkbaar meisje terugkomen. Zij is het terugkerende element dat de eerste werken uit Gorters oeuvre met elkaar verbindt.

Een dergelijk intertekstueel verband is niet uitzonderlijk. Sterker nog: er wordt wel eens gezegd dat het verwijzen naar andere teksten al zo oud is als de tweede tekst. Wanneer intertekstualiteit in verband wordt gebracht met het postmodernisme, gaat het om een bijzondere omgang met intertekstualiteit:

²⁹ Gorter ‘Deel III’, 1889. P. 161.

³⁰ Gorter ‘Deel III’, 1889. P. 174-175.

³¹ Gorter, 1889. P. 22.

In de nieuwe poëzie zijn zulke verwijzingen echter niet alleen bijzonder talrijk, ze zijn ook van bijzondere aard. Referenties aan andere teksten zijn vaak weinig precies of zelfs opzettelijk onjuist, waardoor afgerekend wordt met de illusie van een ordelijk tekstueel universum. Er is niet zoiets als een bron waaraan elementen worden ontleend, want álles is ontleend. Postmoderne intertekstualiteit zet de lezer daarom nogal eens op het verkeerde been.³²

Wat dat betreft voldoet 'Een dag in 't jaar' niet aan dit postmoderne kenmerk. Hoewel nergens expliciet het verband wordt gelegd met de *Mei*, gaat het te ver om de verwijzing om die reden "weinig precies" te noemen. De overeenkomst tussen het meisje in *Mei* en dit meisje in 'Een dag in 't jaar' is immers onmiskenbaar, wanneer de teksten naast elkaar worden gelegd en er zijn ook geen verdere redenen om aan te nemen dat Gorter zijn lezer op het verkeerde been zou willen zetten.

Toch blijft het opvallend dat Gorter steeds een vergelijkbaar meisje als personage gebruikt. Hoewel het geen postmoderne omgang met intertekstualiteit betreft, zou dit misschien wel in verband gebracht kunnen worden met het probleem van de oorspronkelijkheid - waarbij intertekstualiteit als kenmerk wordt besproken. Het probleem komt hierop neer:

Oorspronkelijkheid is sinds de romantiek vanzelfsprekend als literaire kwaliteit gezien. Het was de noodzakelijke voorwaarde waaraan een 'echt' gedicht diende te voldoen, wilde het zich onderscheiden van valse kitsch of goedbedoelde rederijkerij. Ook deze moderne vanzelfsprekendheid is in de laatste decennia van de twintigste eeuw ter discussie komen te staan en als gevolg daarvan is de status van het gedicht problematisch geworden. Waaraan ontleent het gedicht zijn bijzondere waarde wanneer het niet meer pretendeert oorspronkelijk te zijn?³³

Met dit probleem zijn volgens Vaessens & Joosten twee aspecten verbonden die gerelateerd zijn aan twee verschillende betekenissen van het woord "oorspronkelijk":

Dit woord duidt in de eerste instantie op eigenheid. Wat oorspronkelijk is, is niet van anderen verkregen of overgenomen. Poëzie die in deze zin oorspronkelijk is, lijkt in niets op andere poëzie. Ze is uniek en zonder precedent [...] In de tweede plaats kan oorspronkelijkheid betekenen: zijn eigen kenmerk dragende, zich door iets bijzonders onderscheidende. Poëzie die in deze zin oorspronkelijk is, is vooral authentiek en die authenticiteit verschaft haar een bijzondere status.³⁴

De postmodernist gelooft dat het onmogelijk is om de oorspronkelijke poëzie te schrijven waar de moderne dichter naar streefde. Het feit dat Gorter een personage "hergebruikt" zou

³² Vaessens & Joosten, 2003. P. 46.

³³ Vaessens & Joosten, 2003. P. 44.

³⁴ Vaessens & Joosten, 2003. P. 45.

hooguit gebruikt kunnen worden als argument om te verdedigen dat Gorter er niet naar streefde om al zijn werk volledig te laten voldoen aan de voorwaarde van de oorspronkelijkheid.

Deel II

Het middagdutje heeft de ik-figuur goed gedaan, zo blijkt in deel II. Hij verlangt, heeft honger, wil vieren en zingen en spreekt over het fijnste van het leven:

O zoet verlangen van 't een in 't ander uur
nimmer voleindigd in den levensduur,
elk glas dat weer een glas, beurtelings voor me vult
fijnste van 't leven, altijd nieuw ongeduld³⁵

Bezien door het postmoderne frame zijn deze regels in verband te brengen met het probleem van de volmaaktheid: waar de moderne dichter streefde naar een volmaakt afgerond en samenhangend geheel, wantrouwt de postmodernist deze totaliserende pretentie van een gesloten eenheid, omdat iets nooit definitief af kan zijn.³⁶ Vaessens & Joosten bespreken in combinatie met dit probleem alleen formele kenmerken van een werk. Desalniettemin is in dit geval een inhoudelijk verband te vinden. De interpretatie van het eeuwig volstromende glas dat staat voor het eeuwig voortdurende proces van verandering kan gezien worden als de thematisering van het probleem van de volmaaktheid, aangezien niets zijn definitieve vorm vindt en alles zolang het bestaat onaf is.

Deel II

Deel II eindigt opmerkelijk genoeg met de regel 'En zingt mijn verhalen', afgesloten met een dubbele punt.³⁷ Dit maakt wel één van de eerder genoemde formele afwijkingen minder eigenaardig. Een dubbele punt kondigt nooit een eind aan, maar komt meestal voor een opsomming, uitleg of citaat. Deel II en II horen dus bij elkaar. Ze gaan ook beide over het dagdeel 'middag'. Het herhalen van de titel in een ander lettertype geeft vermoedelijk aan dat er een verandering volgt. In deel II gaat het namelijk niet langer over meisjes, maar over vrouwen:

Er beginnen uit vele steenhuizen vrouwen te komen
sterkoogig en grootarmig, als mannendroomen,

³⁵ Gorter, 1889. P. 17.

³⁶ Vaessens & Joosten, 2003. P. 47-50.

³⁷ Gorter, 1889. P. 18.

ze staan hoog en vast op hun voeten,
weinig lijken sterke vrouwenstoeten
als enkele schepen zeilvol van stroom gekomen

Schepen zijn ze maar niet wit van zeilen
rood hebben ze bloedzeilen omhoog geheschen,
fel stroomt een rood licht over ze bijwijlen,
roode ademen blazen ze, keelheesche.³⁸

De vrouwen contrasteren met de meisjes uit deel I en met het meisje uit het eerste intermezzo: het meisje is 'bleek', 'blond' en 'blank' en de vrouwen zijn 'helrood'.³⁹ Daarnaast zijn de vrouwen 'sterkoogig en grootarming' en 'ze staan hoog en vast op hun voeten'. De vrouwen lijken dus stevig in hun schoenen te staan, in tegenstelling tot het angstige zoekende meisje uit het intermezzo en de meisjes met hun 'voetstapjes' in deel I.

Wanneer de vrouwen aan het eind van de middag tevoorschijn komen kleurt de stad rood. Gorter brengt deze kleur verder in verband met 'borsten licht roodene' en 't roode levensbegeer'. Het levensbegeer lijkt een soort levensdrift: de behoefte om het leven volop te ervaren. In deze context zou het ook kunnen slaan op seksuele begeerte, waardoor de begrippen passen bij de betekenislijn "erotiek" of "begeerte". Bovendien past dit bij de stad als plek van normloosheid, wat besproken is in deel I. Wederom worstelt de ik-figuur met de normloosheid. Enerzijds verlangt hij naar het bleke meisje: 'O ik verlang om met haar te droomen / met de bleke die komen'.⁴⁰ Anderzijds kan hij haar niet vinden, omdat hij mee gaat in het begeren van de rode vrouwen:

O daarom kan ik u nimmer vinden
er gaan in mij de gezwinde
bloedstroom ruischende om.
Al wie daar eens is zwom
hij heeft de ooren
vol van geruis
hij kan niet hooren
uw dood gesuis.
Mijn oogen hebben de groote beelden
van vrouwen levend in roode weelde
van armen en daden, zij willen niet meer
dan deze te zien in wind en weer.⁴¹

³⁸ Gorter, 1889. P. 18.

³⁹ Gorter, 1889. P. 18.

⁴⁰ Gorter, 1889. P. 20.

⁴¹ Gorter, 1889. P. 24.

Hoewel de ik-figuur meegaat in 'het roode levensbegeer', verafschuwt hij tegelijkertijd de mannen die hetzelfde doen:

Het zwarte mannengespuis
gaat overal van huis
de bronnen zoeken -
ze lopen ineengedoken
van honger, ze likken daar
waar een vrouw woont, hun mondhaar⁴²

Wanneer de avond valt, vergelijkt hij de stad zelfs met de hel: 'de stad is vol kermen, als duivels' stee'.⁴³ Hij heeft dus tegen zijn eigen normen en waarden in gehandeld en als gevolg daarvan kan hij niet meer samen zijn met het meisje waar hij naar verlangt. In een postmoderne lezing is de ik-figuur zelf verantwoordelijk voor zijn keuzes in de normloze stad. Het verliezen van het meisjes is in dat geval geen tragische speling van het lot, maar de verantwoordelijkheid van de 'ik' en de consequentie van zijn handelen. Dit laat opnieuw zien dat de afwezigheid van een algemeen geldende moraal moeilijk kan zijn, zonder te beweren dat dit onwenselijk is.

Het tweede intermezzo

Het tweede intermezzo is een herinnering aan de kamer waarin de ik wachtte op zijn geliefde en met haar samen was. Net als de droom in het eerste intermezzo is deze terugblik een onderbreking van het verhaal. Wat dit intermezzo anders maakt, is dat het zonder duidelijke scheiding weer overgaat in het verhaal. Op het moment dat de droom eindigde, begon deel II, maar wanneer de herinnering eindigt, volgt geen deel III. In plaats daarvan wordt het verhaal zonder aankondiging vervolgd. Het ontbreken van een scheiding tussen herinnering en nu is niet de enige manier waarop Gorter tijden in elkaar laat vervloeien. In het tweede intermezzo staat bijvoorbeeld: 'dat was veel meer dan een jaar / leven, een jaar van dagen'.⁴⁴ Hier wordt een dag niet voorgesteld als deel van een jaar, maar vallen jaar en dagen samen. Daarnaast doen deze regels denken aan de titel van het werk. Er wordt in 'Een dag in 't jaar' een dag beschreven met ochtend, middag, avond en nacht, maar als dag en jaar samenvallen, verstrijkt in het gedicht niet alleen een dag, maar tegelijkertijd óók een

⁴² Gorter, 1889. P. 30.

⁴³ Gorter, 1889. P. 26.

⁴⁴ Gorter, 1889. P. 28

jaar. Dit sluit aan bij het eerder besproken probleem van de coherentie, omdat Gorter hiermee wel een ordening in het werk aanbrengt, maar deze tegelijkertijd problematiseert.

Het gedicht vervolgt met het beschrijven van de nacht en het nachtleven. Tot de strofe komt die begint met het woord 'ik' in een afwijkend groot lettertype. Nadat de ik-figuur vooral bezig is geweest met het observeren van de wereld om hem heen, kondigt dit woord aan dat het in de laatste vijf strofes van het gedicht tijd is voor zelfreflectie. En hij moet erkennen dat hij niet kan ontkomen aan het lot dat ook anderen trof. Hij constateerde namelijk: 'Elk wil zijn verderf / elk mensch wil dood [...] hij kan niet meer / tegen het levensbegeer.'⁴⁵ En in het slot moet de ik toegeven: 'Ook ik, ik kan niet meer / tegen het levensbegeer.'⁴⁶ Het voortdurend achter driften aanrennen wordt blijkbaar iedereen een keer te veel. Toch is er een verschil. Waar de andere mannen 'dood en begraven' liggen, stijgt de ik uit boven de stad waar hij aan het begin van het gedicht naar afdaalde: 'O ik rijst hoog / boven hun aller huizen'.⁴⁷ Op dat moment ontpopt de ik zich tot een alomvattend figuur, waarin alles samenkomt en waarin 'de eigen zielsvogel' bezingt wat in de 'menschengeschiedenis' in het groot gebeurt:

Want zoo werd mijn hart geboren
ik kan niet horen
ooit een geluid
of diep in mij fluit
mijn eigen zielsvogel diezelfde toon.
[...]

En wat het grootste is
in menschengeschiedenis
het groote verlangen
dat heeft al lange
spiegelend in mij gebrand.

[...]
Op mij varen saam
aller winden aam,
in mijne neusgaten brandt
aller geuren brand,
in mijne oogen licht
aller dingen weerlicht -
aller mannen zwart
aller witte vrouwen smart,
dat is alles samen als een witte zee⁴⁸

⁴⁵ Gorter, 1889. P. 31.

⁴⁶ Gorter, 1889. P. 32.

⁴⁷ Gorter, 1889. P. 32.

⁴⁸ Gorter, 1889. P. 32-33.

Nu alles blijkt samen te komen in de ik-figuur uit 'Een dag in 't jaar', wat kunnen we dan nog zeggen over zijn identiteit? Hier raken de slotstrofes het probleem van de identiteit. Dit probleem speelt zich af op het niveau van het subject, waarmee zowel de schrijver als een personage kan worden aangeduid. Het verschil tussen de moderne en de postmoderne visie op het subject verduidelijken Vaessens & Joosten aan de hand van citaten van Stuart Sim:

"Humanism has taught us to regard the individual subject as a unified self, with a central core of identity unique to each individual, motivated primarily by the power of reason." [...] het subject is voor de postmodernist "a fragmented being who has no essential core of identity or self that endures unchanged over time".⁴⁹

Over de postmoderne opvatting zeggen ze bovendien:

Bij de postmoderne dichter is definitief het besef doorgedrongen dat de eigen werkzaamheid van de taal het dichterlijk subject is gaan domineren. Zijn poëzie verzet zich dus tegen de humanistische theorie van de literaire productie: het ik is een product van het gedicht en niet andersom.⁵⁰

De 'ik' in 'Een dag in 't jaar' verandert van een individu in een alomvattend figuur. Hij heeft dan ook geen 'central core of identity unique to each individual', omdat alle unieke identiteiten, alle mannen en vrouwen in hem samen komen. In dat licht bezien, is de ik-figuur in dit gedicht niet alleen degene die alles om hem heen waarneemt, maar blijkt hij aan het eind ook te bestaan uit wat hij in het gedicht heeft waargenomen. In dat geval zou je kunnen zeggen dat de 'ik' het product is van het gedicht.

⁴⁹ Vaessens & Joosten, 2003. P. 42.

⁵⁰ Vaessens & Joosten, 2003. P. 44.

Conclusie

De vraag die centraal stond in dit onderzoek was: in hoeverre zijn er kenmerken van het postmodernisme te vinden in 'Een dag in 't jaar' van Herman Gorter? De analyse van het werk heeft uitgewezen dat er in ieder deel van het gedicht wel iets te koppelen is aan een postmodern kenmerk. Al is het verband bij het ene deel misschien iets duidelijker en makkelijker te vinden dan bij het andere deel. Voor de analyse is het werk bekeken door het postmoderne frame, waardoor kenmerken die niet bij het postmodernisme horen buiten beschouwing zijn gebleven.

Het gebruiken van het frame heeft er niet voor gezorgd dat er compleet nieuwe dingen in het werk zijn opgemerkt, maar heeft wel geleid tot nieuwe interpretaties van bepaalde fragmenten. Zo kan elke lezer begrijpen dat de ik-figuur in deel I een toren verlaat, maar alleen wanneer dit in verband wordt gebracht met het postmodernisme kan gesteld worden dat de ik-figuur een kunstenaar is, die beleving boven rationaliteit stelt. En wanneer de formele onregelmatigheden door het postmoderne frame worden bekeken, zijn het opeens geen slordigheidsfoutjes, maar een bewuste verstoring van een dwangmatige orde. Een regel over een onophoudelijk volstromend glas, kan geïnterpreteerd worden als de thematisering van de onvolmaaktheid, terwijl deze anders misschien niet eens erg zou opvallen. Verder zou een moderne lezer het toegeven aan het levensbegeer in deel II kunnen zien als het onvermijdelijke lot van een man, waar de postmoderne lezer dit eerder bestempelt als een bewust besluit, omdat deze niet langer gelooft in het lot en andere Grote Verhalen. Ook de conclusie aan het slot - dat de 'ik' een product is van het gedicht - zou niet gevormd kunnen worden wanneer geen verband wordt gelegd met het postmodernisme. Een andere leeswijze verandert niet dat in de laatste passage de elementen samenkomen in de ik-figuur, maar zou wel leiden tot een andere interpretatie hiervan.

Wanneer gezocht wordt naar kenmerken van het postmodernisme, kunnen er in 'Een dag in 't jaar' dus een hoop worden gevonden. Al is het verband tussen het probleem van de oorspronkelijkheid en de intertekstualiteit in het werk vergezocht, zelfs daar kan tot op zekere hoogte een verband gevonden worden voor wie dat wil.

Daarmee raakt dit onderzoek ook een probleem van het werken met een frame. Het werken met een frame was een goede methode, omdat het richtlijnen bood waarmee nieuwe interpretaties tot stand konden komen. Toch blijft het risico dat een verband te vergezocht is. Het kan verleidelijk zijn om zoveel mogelijk kenmerken in een werk te willen

vinden, waardoor sommige verbanden op grond van de tekst niet goed hard te maken zijn. Een tweede risico is dat belangrijke passages niet worden besproken, wanneer deze niet zo goed te rijmen zijn met de kenmerken van het frame. Dit levert problemen op wanneer het streven is om het volledige werk te analyseren met behulp van het frame.

Tot slot moet de kanttekening geplaatst worden dat het onmogelijk is om uitsluitend door het gekozen frame te kijken, omdat elke lezer van nu een “modern” geschoolde lezer is, die – bewust of onbewust – altijd op zoek zal gaan naar samenhang en betekenis. Bovendien kan een lezer niet anders dan gebruik maken van zijn eigen kennis en overtuigingen. Het wordt door een werk te lezen met behulp van het romantische frame ook niet opeens mogelijk om te lezen als iemand van toen. We kunnen alleen maar lezen als iemand van nu met onze eigen ideeën. Een frame verandert hier niets aan, maar helpt de lezer wel door een richtlijn te geven, zodat duidelijk wordt waar op gelet of naar gezocht kan worden. En het daagt de lezer uit om eens af te wijken van de gebaande wegen en te kijken wat een originele invalshoek allemaal aan het licht kan brengen. Uit dit onderzoek is al gebleken dat dat best veel kan zijn.

Literatuurlijst

- Bel, J. 'Het symbolisme in Nederland: Gorter en het sensitivisme'. In: *Bloed en rozen: Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1900-1945*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2015. P. 201-204.
- Gorter, H. 'Een dag in 't jaar', 1889. In: Sonnenschein, J. *Een glorieus ding 'Een dag in 't jaar' van Herman Gorter*. Rimborg: Huis Clos, 2014. P. 7-33.
- Gorter, H. 'Deel III' in: *Mei*. Amsterdam: W. Versluys, 1889. P. 159-194. Geraadpleegd via: www.dbnl.org.
- Vaessens, t. 'Vooraf: Het "gouden tijdperk van de literatuur"' en 'Open vs. Gesloten – het postmodernistische frame'. In: *Geschiedenis van de moderne Nederlandse literatuur*. Nijmegen: Vantilt, 2013. P. 7-13, 347-350.
- Vaessens, t. en J. Joosten. *Postmoderne poëzie in Nederland en Vlaanderen*. Nijmegen: Vantilt, 2003.
- Sonnenschein, J. *Een glorieus ding 'Een dag in 't jaar' van Herman Gorter*. Rimborg: Huis Clos, 2014

Bijlage: 'Een dag in 't jaar', bezorgd door Johan Sonnenschein

aan Fonsje

Een Dag in 't Jaar.

O wilde woeste oneindige nacht. 1
Eindelijk zijt ge ten einde gebracht
nu zijn uw dampen voorbij
nu blinkt de kleurkleedij
van uwen jager, oneindige
troebele, eeuwige, reinigen
reinigen laat u met zuiver water
hoor een val komt nu over u, laat er
uw voeten niet wasschen, maar vlucht, o vlucht,
hoor, hoor, nadert nu watergerucht. 20

O dierbare zon, keizer zon
mijn bondgenoot, rijs er, bron
mijn spiegelbron, dein en dein over
vloe over eigen vloed, deiningen kloof er
eindeloos diep in week kristal,
water en licht o kom ik zal
als ge nu komt een lied u zingen,
het wroet in mijn keel en wil al springen
hoog boven menschenhuizen uit
een spiegelfontein van watergeluid. 30

Water en licht in u zwem ik
zon kristal, waterval, u klem ik
in mijn beide roode armen,
naar u verlang ik, o ik arme
heb een oneindige wereldsche dorst,
nog veel meer dan ik zeggen dorst
eens, maar nu zal het verre klinken,

ik wil woorden, mijn woorden drinken
drinkend u toe en noemend u,
zitten in uwen klankschaduw
schaduw van uwe stralen en vallen,
achter uw licht- en waterwallen.

30

Komt wie immer dorst om mij heen
allen lafenis regent, geen
zal van hier gaan dan druipend van regen
rood en koel zoodat de wegen
rood zullen zijn van nieuw frisch vleesch,
nat van de regen wat nog heesch
van het stof is in droge jaren,
roode zangvogels zullen bij scharen
vliegen over ons groene land
spiegelend zich aan waterkant

40

I

Het was op een mooie morgen
henen waren de zorgen
die als violetten groeien in den nacht
in den violen-nacht.
Ik zat heel hoog op mijn toren
op een toren ben ik geboren
daar heeft mijn moeder mij aan t licht gebracht

Ik keek tusschen de vier ramen
wat loop de wolken namen,
die als kuikens waren opgestaan
voor de zonnehaan.
Ze gingen voorbij mijn toren,
de wolken liepen naar voren
mijn woning bleef beweegloos staan.

50

8

Goudene uren, van de morgenuren,
roodene wanden van de bloemenwaranden,
zilveren nevels van de zeeëweefsels
De zon komt, de zon komt.

60

Ik wist het heel wel in mijn hart
nu niet langer gemard,
afgedaald waar de wereld dwaalt
en al zijn droomen verhaalt,
droomen specerij-geuren
droomen van brandkleuren,
gelachen droomen, geweende droomen
gegaan gekomen.

Ik ga om te gaan als velen gingen,
niemand die niet de dingen
lief heeft met al zijn ziel.
Hij kan niet blijven, ver van ze drijven,
eenzaam, een draaiënd wiel.

70

Ik kwam en de landen waren
bloeiënd en waaiërig
boomend en blaaiërig
het was of alles bloemen en bladen waren
En er was water in
meeren en klare kanalen
watergangen en waterzalen
bloemen en visschen er in.

80

Ranken van roode rozen
lelicën, blanke dozen,
vlammen vurige geranium
hele gelederen van bloemekonen
teeder als rotsanemonen
die vroolijk wonen in aquarium.

9

Ik ging en de stedevracht
stond met zijn zware dracht
zooals een zwanger beest.
maar alles blonk om de leest
van de schoone gesierde stad:
de huizen bogen rondomme, ik trad
dieper er in, de lucht was boven
heet als boven korenschoven.

Jong leven was in de stad
ieder huis had een schat
wilde en vreugdige kinderen.
Die kwamen de huizen uit
groene deuren op stoepen uit
het blonk er van hier en ginderen.

O duistere huisschuren in de morgenure,
in dit bloeiende land eeuwen vroeger geplant
En kinderen jonge snaren, pas ontloken aren,
klinkend en waaiende aan alle kant.

Er steekt nu uit ieder dak
een vlag, een kleurige tak
vroolijk ombloeid van bloemige banen
uit ieder venster kijkt
een moeder nog pas verrijkt,
naar kinderen in de groene stadlanen.

De wateren in de grachtvijver
bespeelt de wind met ijver
als toetsen springen de rimpels
er is muziek van mondgebabbel
aan steen golf-gezabbel
en boven zoet klappende vlagwimpels

Ik drijf er met groote oogen
ik word van het nieuwe bewogen
ik voel me als een nieuw kind

bloemenkransen voor kinderhoofd
die nog geen droefheid verdooft
die nog de zonneschijn
huist in een stolpje fijn
maar onbreekbaar geblazen glas
alsof 't iets kostbaars was.

Ik zelf ben nog een kind
de stad doordwalende begint
mij een vreemde strooming te sturen,
ik loop tusschen glazen en muren,
alles rondom me is mooi
alles aan mij geaai
aaiën van oogen en teeder vel
Zooals de klepel de bel
tinkelen blijft na luider schellen
ik kan het lachen niet tellen
wat alles rondom me doet,
het is of ik huilen moet
o ik verlang bij mijn moeder te zijn
weg te schuilen heel klein
in haar schoot en met haar handen
om mijn ooren muurwanden
te maken en zwarten grond
voor mijn oogen en mond.

Zoet spelende violen uit de stedeholen,
zonnetjes, sieraden op de stadsgewaden,
stil voortgaande meisjes op uw voetenwijsjes
u begeer ik, u begeer ik.

Ik ga en de stede is
een groote meisjesmis
jonkvrouwen, blijsohijnheiligjes,
ze loopen zoo veiligjes
van de voetstappen gewis
alsof in de wereld geen verlangen is

150

O voetstapjes in de stad
luisterend hoor ik wat
tokkelt op droog plaveisel.
Ik loop en aan lange leisel
houd ik uw breed gespan
blonde paardjes, ik kan
haast u niet samen houwen
Uw hoog steigen maakt
dat mijn luisteren staakt
naar uw hinnekend lachen als van vrouwen.

160

Zie langs de heuvelen gaan
wolkjes met wol belaan
boven de torenpunten
zie nu de grachten zijn
met meisjes bereisd in reiën
als donkere kasten met gouden munten

170

O bloedhandige, o withandige
o zachtveerende overbegeerende
o zoet zingende, leden zacht slingende
u verlang ik, u verlang ik.

Ik ga en ik weet niet waar —
nu is het hier dan daar,
waar ze zingen en waar ze roepen
ze staan in hun lichte groepen
en lijken zoo wel te vreë —

12

maar ik heb een pijnlijk wee
om overal heen te gaan
aan elke deur te staan
en te vragen om drinken —
hoor hoe er binnen tinken
tinken doet meisjesstem
Dat is een harde klem
voor mijn eigene keel
die wil vragen zoo veel
die wordt droog, zoo droog
mijn handen rijzen zoo hoog,
ik wilde dat iemand van mij hield,
ik ben niet zelf bezielde,
ik kan niet leven zonder de woorden
zonder de volle boorden
van een menschenmond.
Zonder het zachte lichten
van oogen als lichte zichten
zonder den glans van haar,
zonder het handgebaar,
zonder het voetgeruis
van één, in 't wereldhuis,
die mij zooals een kind,
omgeeft, dat de moeder mint.

180

190

200

Hoor nu uit alle deuren
komen zacht openscheuren
teedere vloeiënde luchten
die roepstemmengeruchten.
De straten zijn eenzaam en stil
de middag komt, wat ik wil
weet ik niet, 't maakt me alleen,
te veel is er om me heen,
ik zal maar niet ergens gaan
hooren, maar blijven staan.

210

13

Goudene zeeën komen over me
Middag zonzeeën met getoverte
van gouden takken, straalgelooverte.

Hooge menschhuizen staan rondom me
donker gesteente, met rame geglomme',
wondere vrouwen wonen daar in drommen.

Goudene zeeën die het al bestroomen 220
wascht van mij af de bange menshdroomen
ik weet al wat in u leeft,
nooit iets te vreezen heeft —

Melkzoete zonmiddagstilte
trillicht vergietende wil te
drenken komen mij nu —
ik zie de glinstrende tepels
en de zilverlichtlepels
komen tot mijne lippen van u.

En gij mijn zacht op ópvlammende slaap 230
ik ga weer door u loopen en ik raap
telkens neerbukkend uw rood vlam getwijgte.
Ik leg ze om mij neder en ik nijg te
rusten ook zelf mijn jong rood lichaam.
Stille slaapvlammen legt u nu te saam,
roode vlamkamers door de zon beschenen.
Schijnt zon en vlammen om mijn slapen henen.

INTERMEZZO

Bleeke droom kom nu o kom
gij gaat daar zoo bleek in uw blond hangend haar
het hoofd achterover, om mij om 240
mij zoekende, zoekende ge weet niet waar.

Mijn blanke vlam, mijn bleeke dwaallicht
op bleeke voeten, de oogen dicht,
o droomende droom o weenende droom
bleek vallen de tranen van wangenzoom.

Ze komt en zit nu recht over mij
haar oogen gaan open, ze kijken blij
ze zijn licht blauw in haar bleeke wang
ze heeft me loopen te zoeken zoo lang.

Te zoeken in deze angstige eeuw 250
te zoeken in deze angstige stad
zooals de voortgesneeuwde sneeuw
weenend zijn angstige vlokken nat

O mijn bleek meisje het is nu geen tijd
voor lachen en kinderen vroolijkheid
voelt ge de angst niet, de grijpende angst
in uwe haren van 't lang verlangst.

Wij hebben te lang verlangd
wij zijn in een geprangd, 260
nu zijn we uitgesprongen,
hijgende gaan de longen
naar zonneschijn en licht.
Zie nu dat bleeke gezicht
hoe het den mond openheeft,
hoe het de wangen beeft

hongerig rimplend wil
het kussen en worden stil.
Wezenlijk 't is geen tijd
voor kinderen-vroolijkheid
o mijn zoet bleek gezicht —
doe maar uw oogen dicht,
troost u met lichte en natte droomen
die 's nachts tot u zullen komen
als ze neerligt het hoofd omhoog
of ze ze komen zien moog.
Dat is nu de eenige troost
waar bleeke wang van bloost,
de eenige warmte, 't eenig vuur
in 't zwarte tijdsuur
wij zijn helaas nu geboren
veel gaat er nu verloren

270

280

O wee, o wee, wij zijn te loor gegaan
d'een voor de ander, zien elkander gaan,
ik ween zoo om uwe bleeke armen,
ik wou ze zoo graag verwarmen,
gij zoudt bij mij zoo zijn,
in een kelk als roode wijn,
een sneeuwvlok op een hand
een stad midden in het land.

O mijn bleek meisje, het is nu geen tijd
voor lachen en menschen-vroolijkheid,
wij zijn o wee nu geboren
nu gaat er veel verloren.

Ik heb uwe oogen gezien
in het hoofd dat achterover boog,
ik zal het heel dikwijls zien,
iets dat nooit van mij vloog.

16

Gij gingt zoo bleek in uw blond hangend haar
het hoofd achterover om mij om,
als een vlam aan een kaars, zoo was uw haar
uw oogen en lippen lichtten stom.

300

II

O zoet verlangen van 't een in 't ander uur
nimmer voleindigd in den levensduur,
elk glas dat weer een glas, beurtelings voor me vult
fijnste van 't leven, altijd nieuw ongeduld

Ik verlang over te gaan
in ander licht te gaan
daalt daarom groote vogelen
hemelsche vogelen
goudgeveugelde, 't aardwaterteugende
zonnestrallen.

310

Middagmin'lijke verhalen
worden gegeven, zullen de zalen
sieren der groote aarde.
Middagzware gulde pokalen
en zware eetschalen
staan in de wereldgaarde.

Een stad is een groote feestdich
voor mij hongerige is
wijn er en bloedig vleesch.
Vieren wil ik en heesch
worden, want er is niet
beter dan zang in groot verdriet.
Die is als wijn, als heete wijn
nat in de keel, er blijft geschrijn
over na elk lied

320

17

Vroolijk komen ze huppelen
de ronde liedjes druppelen
Maar die de wereld bedroog
elke keel blijft droog.

330

Daalt daarom hemelsche vogelen
hemelsche vogelen
goudgeveugelde, 't aardwater teugende
zonnestrallen
en zingt mijn verhalen:

II

Er beginnen rondom me helroode vrouwen te groeien
als hooggeheven rozen wier wangen de winden woeien
Zie hoe waaierig ze schommelen
hoor hoe dofferig ze mommelen
als hoge boomen waar de winden woeien

340

Dat is die eene sterke zeewind
van zonzee, zonwater, het sterke kind,
die nu overal waait
witlichter gelaaid. —
Zijn zoute adem al bloemen ontbindt.

Er beginnen uit vele steenhuizen vrouwen te komen
sterkoogig en grootarmig, als mannendroomen,
ze staan hoog en vast op hun voeten,
weilige lijken sterke vrouwenstoeten
als enkele schepen zeilvol van stroom gekomen

350

Schepen zijn ze maar niet wit van zeilen
rood hebben ze bloedzeilen omhoog geheschen,
fel stroomt een rood licht over ze bijwijlen,
roode ademen blazen ze, keelheesche.

18

Rood beginnen alle grachten te spiegelen
rood zie ik zeilen in ramen neerwieg'len
rood flikkeren op de wallen aangezichten
waarop de wilde brandzeilen weerlichten.

Stil zeilen roodgestroomde hoge vrouwen
naar voren, en ze zijn naar buiten stil,
maar naar elkander zooals roode pauwen
buigen ze hoofden: hoor een woordgelil.

360

Alle stille vrouwen in de stad
wachtend gemaaid als wat
bloemt er in hei en weide
gaat al droomend de tijden
van den goudmiddag in.
Ademend naar den zin
van de droomwinden die komen
tusschen de oogenzoomen.

370

Een de armen open heeft
eene de vingers beeft
en de oogeleden.
Tot goudene zonnemiddagen,
opengeberste dagen,
de oog openen deden.

Vrouwen liggen diep in
't middagzonlicht als in
vruchten de gladde pitten —
Vrouwen rijzen hoog uit
in een zongoudgloed uit
als bloemen die 't land bezitten

380

19

O ik verlang om met haar te droomen
met de bleeke die komen
bleekwangig, bleekhandig in zonnig haar
zij hebben 't verlangen gebaar
zij hebben de diepe oogen
waaruit de volle togen
genomen kunnen worden eindeloos.
Zij hebben de zoekende blikken
het omwenden van het hoofd,
het stil alleen gaan, het snikken
der keel in handen verdoofd.
Zij zijn de witte nevel van den zomer,
de teedere, bibbrende, de droomer
de droomerdag in de felle lichtschaar
van goudene zomerdagen.
O ik verlang te gaan waar
hun licht komt dagen
van vallend haar.
Zij zijn de bleeke de eindeloze, de witte zee,
de overstelping en de verdrinking
het overvolle, het scheemrend, het wee,
het stommend gesuis, de klinking,
het schuimgeklos, 't wanhopend gebreek
het eeuwige bleeke watergeleek
het Nevelnoorden te ver te ver —
een schemerberg, een ster op ster —
o bleekende meisjeswereld
ik dwaal al door om u, dwarrelt
dwarrelt toch week licht dáár? vraagt
uwe stem die uit schemer daagt.

Er gaat door de stede nu
een gouden zonschemer, luw
blazen de winden hem voort —
dat is der windwijven hord.

Spoken voor wie eens waren,
maar voor mij, die bewaren
schatten het allergoudst —
Maken ze allerbenauwdst
mijn keel en o mijn hart —
hoor hoe het rader knart
dat mij immer voortdrijft,
ik wilde het wou wel stil
staan maar het blijft
rusteloos wijl het wil
altijd meê loopen met haar
der witte vrouwen schaar.

Zij gaan zoo bleek nu allerwege
het hoofd gebogen ik kom ze tegen
overal, overal
Zij zijn zooals de val van regen
langs gouden hemelwegen
boven mijn dal
Zij zijn de ongeziene lucht
de weeke licht vloeiende
de altijd wasschende nimmer vermoeiende
waarin mijn leven vlucht.

Zij zijn wel velen maar zijn als één,
die gaat ver van mij heen
de tijden door.
Zij is stil en eischt geen gehoor
Zij is stil en wil geen kleur
Zij is een schaduw en heur
haren en blikken zijn kleureloos
maar haàr stroomt een tranenhoos
aldoor van de oogen,
maar haàr gaan de lippen sprakeloos
van een woordenwindhoos
aldoor door bewogen.

O stille alles begeerende
 o witheid alles verteurende
 al goud al koninkrijk.
 In uwen schoot valt het rijk
 der gansche wijd en zijde aard —
 gij zijt de stille haard,
 etende, drinkende nimmer genoeg.
 O mag ik in u nog
 koele, brandende gapende mond,
 of ik in witheid vond,
 uw grooten koelen, niets zijnden winter,
 die nevel, dat scheem'rende ginder
 die wijdhangende haren,
 dat golvende ooglicht in baren,
 de stroom van adem te voelen
 de stille vrouwen koele
 de altijd blijvende even snel —
 Dat is een rivier: een wel
 bronnende met gelijke slagen

Toen de tijden bladstil waren lang geleen
 is ze geboren, in herfststijte een bloem,
 die staat gekleurd in 't vele lichtgeween
 regenen doen de wolken op haar om
 Ze stond bleeklicht midden in somberheid
 haar lichte oogge, 't blond haar daarom gespreid,
 de witte handen, trane' op meen'gen tijd,
 een licht arm meisje dat lichthonger lijdt —

Breng over haar bloemgloede kleuren, uw
 bloedrood, o nieuw getijde, dat is nu ~.

Dat is een jaar van dagen
 dat is een winter voluit gesneeuwd —
 daar heb ik om geschreeuwd
 in mijn roode zomernachten
 van mijn roodzijden vachten
 uit mijn bloedgeurige mannengedachten,
 die als zwarte beesten slachten
 waaruit zwart bloed in roode franjes druip
 stallen vol bloed gekuipt —
 o om u heb ik geschreeuwd
 gij gingt heel ver voorbijgesneeuwd
 lichtloos, oogblauw, lijfwit —
 wij wilden tezamen gaan, we konden niet

Gij zijt maar één, er zijn zoo veel,
 zie waar de avond valt veel
 dwalen de straten door, geel
 wordt er hun bleekheid van goud.
 Mijn hart heeft want ach gij zoude
 zoo zijn of ook wel zoo.
 Ieder is als een boo
 van u mijn bleke verlangende
 van u de wereld omvangende
 nu, die arme aarde.
 De stad waar eens kleuren omwaarden
 kleuren in vleesch geleefd,
 sterft nu in sneeuw gesneefd.

Al onze levens zijn
 zooals in water wijn
 weinige wijn in kommen water.
 Het droomende roode gaat er
 langzaam spelende door.
 De oogen kijken er voor

zelve en lachen weenend —
het roode vergaat verkwijnend —
de oogen lachen te meer
om 't roode levensbegeer

O daarom kan ik u nimmer vinden
er gaan in mij de gezwinde
bloedstroom ruischende om.
Al wie daar eens in zwom
hij heeft de ooren 530
vol van geruis
hij kan niet hooren
uw dood gesuis.
Mijn oogen hebben de groote beelden
van vrouwen levend in roode weelde
van armen en daden, zij willen niet meer
dan deze te zien in wind en weer.

Ik min zoo het lachen te hooren
dat uit de monden komt
oogen komen te voren 535
het menschleger tromt

Daar zijn vrouwen onder zoo goudene
zij hebben de borsten licht roodene
hoog voor zich uit —
het goud ombrandt het rood.

Daar zijn vrouwen als late avonden
aandrijvende als groote gehavende
donker blauwe wolken
lichamen vooraan, wil tolken

Daar zijn vrouwen bij als nachten 540
lijken zonder gedachten

drijvend in de rivier
van het levensbegeer

Hoor nu de nacht komt aan
over de huizen gaan
de laatste daglachen
Nu spinnen hun raggen
de zwarte nachtdroomen al overal om.
de bleeke vrouwen zwermen rondom
bleeke hun stedeholen — 550
en gaan verscholen

Ze worden nu alle gelijk aan u
er is er geen een of nu
sterft ze heen met het zonnelicht —
allen wordt het gezicht
zoo bleek als u mijn kind —
want bij allen begint
de grootste verbranding het vuur te doven
dat opsloeg in den dagoven —
allen komt nu uw nacht, 560
uw nacht waarin Gij gewacht
hebt al zoovele jaren
Het bloed in de vrouwenaren
gaat langzaam, trilt is waterbleek —
het groote verlangen, het week
weenen, het gedwee zinken
neder, het zachttop klinken
der trillende stemmen begint

ik voel me zooals dat kind
dat u zoo ook eens hoorde —
dat ook zoo uwe woorden
opdrong als uw lauw bloed 570

Toen zaten we zamen; zoet
rinkelde het in uwe keel —
hoor zoo klinkt het uit heel
de stede nu zacht en zacht:
„Ons komt een groote nacht,
Zalig wien duisternis
troost voor de oogen is”

Alles wordt zwart en uitgebrand 580
het water de huizen aan wederkant,
de menschen zwart en holoogig van avondangst
de levensschaduw is nu het langst
de avond komt, de avond komt

De wind gromt, de avondwind,
die nieuwe nachtangsten verzint
hij waait den zwarten brand aan
die nimmer uit kan gaan.

De vrouwen voelen hem aangestoken 590
de harenvlaggen wapperen, er breken
lange zuchten, gaan met hem meê,
de stad is vol kermen, als duivels' stee

En overal branden ze, hier blauw daar paars
maar overal bleek, het rood wordt schaars,
lantarens branden geel er onder door,
betimmerd duister, lachgeboor.

Heel ver gaat eene zoo bleek, zoo bleek 600
weenende door der luchten streek,
ze weet dat ik in die stad ben
maar dat ik haar aanzijn ken.

Ik voel rondom me der menschen zijn,
dat smaakt zoo wrang als wijn,
het maakt me duizelig, ik sta stil
wat van me worden wil.

EEN INTERMEZZO.

Het was toen buiten zoo somber
de regen en storm van November
ik zat heel stil voor het bed
te wachten, voor haar gespreid.

Ik zat stil, mijn hart was koud, 610
ik wist dat ze komen zou,
ik was niet heel erg bang
ik had 't geweten zoo lang.

Hoor door de boomen komen
ademen van de zomen
der landen waar winden wonen,
zouden daar hare schoone
wangen door gaan naar mij?

Is dat ook haar geschrei
die regenvlaag 620
En dat gedaag
van licht door de luchten
zijn het ook de lichtszuchten
van hare oogen omhoog?
Dit me zoo vaak bedroog.

Het scheen lichtrood in mijn kamer
zoodat het zwarte raam er
rood werd als roodgevlloed glas
toen ze gekomen was

We hebben beide zitten lachen
dat was zooals het dagen
van sterren die opkomen na elkaar
dat was veel meer dan een jaar
leven, een jaar van dagen —
meer dan mijn oogen zagen
na het uur van geboort,
toen ik eerst de wereld hoord.

630

Haar oogen waren lichte regen
die kwam mijn hoofd omzegenen
met lichte stillende balsem.
Ik proefde niet den alsem
meer die des dages is
in mijn gedachtenis.

640

Haar handen waren als omkleedselen
van spinlichtzijde, leidsele
langs mijne wangen en haar vingers in
mijn lippen als gebit en op mijn kin.

Haar vel was als de watervijveren,
mijn toppen waren daar schrijven,
die 's Heeren woorden schrijven, diep geheim,
ik schreef er woorden in een klinklaar rijm

650

We hebben beide zoo zitten lachen
de stilte wou het wel dragen
uw lachgezing
uw rinkelklank

Een roodomspinnen nacht
waaraan geen van beide dacht
is neergedaald.
toen was het kamerkijn

28

als een vat met rooden wijn
in zwart ompaald

660

Tranen en lachen stolden in dien nacht
bevroren tot een roodkarmijnen dracht —
Lachbliksems flitsten door het roode heen —
gepareld lagen trane' op rood karmijn.

Nacht valt en vrede over de velden
in 't ruime licht ontwelde
ontkiemde, zalig geborene
tot leven verkorene
zaden

slaan om de natte gewaden
van acht — de nacht is troost.
Maar de man nu heeft verwoest
de zwarte neger
gemeene tijger
de zwart aantredende koele nacht
Hij heeft zijn wouden gebouwd
zoo zwart als ebbenhout
zijn schandesteden
voor blank geboren leden
de zwarte nacht

670

680

Daar heeft hij vergaard en geborgen
de menschenzorgen
dat is hem te veel geweest —
het zwarte beest
neemt en kermt huilend, de honger
naar 't lichte en witte, de tong er
drooger van dorst naar nat —
Vrouwen heeft hij nog wat

29

troost is en lafenis
voor 'n beest dat dorstig is

690

Het zwarte mannengespuis
gaat overal van huis
de bronnen zoeken —
ze loopen ineengedoken
van honger, ze likken daar
waar een vrouw woont, hun mondhaar

In de zwarte nachten
gaan nu de arme geslachten
der menschen zoekende om —
ze weten zelf niet waarom —
ze hebben een valschen schijn —
ieder wil anders zijn.

700

Lachen doen ze als goud,
jong lijken ze voor oud —
ze willen nu niet meer zijn
jonge kokende wijn.
Hun bloed wil hen toch verteeren
dat wat een maal tot heer en
meester den sterken mensch,
maakte, het fonklende, roode
het tegendoode
het al overstroomende
het erf overkomende
der menschen erf
de groote aard. —
dat wil nu verbranden
der menschen handen —
der menschen hart —

710

30

Eik wil zijn verderf
elk mensch wil dood
hij wil verdragen den nood
van het al te groote verlangen —
hij wil uitzingen de zangen
die te wijd zijn voor zijn keel —
hij wil uitleven geheel
het roode menscheleven —
zijn handen beven
hij kan niet meer
tegen het levensbegeer.

720

Donker zijn om hun steden de nachten —
Vrouwen zitten hen al op te wachten
vrouwen in vleesch, in zij, in glans
daar naakt der mannen dans —
der vrouwen lacht de wang van satijn
der vrouwen oog schenkt valschen wijn —
ieder begeert nu anders te zijn —
hen overwint al meer
het sterke levensbegeer

730

Mannen verzinken in
dieper en bleeker onzin,
zinneloosheid —
zoekend, gelijk te zijn
aan hun eigen gekwijn,
bloedeloosheid.

740

Want ieder heeft zich alleen
en niemand om iemand heen
heeft deel aan hem,
maar wat iemand geweest
in 't leven is allermeest
dat grijpt hij met handen klem.

750

31

Daar gaan ze in donkere nachten
de mannen in zwarte drachten
ter eigene begrafenis —
de vrouwen zijn hunne graven
daar liggen ze dood en begraven
zonder gedachtenis.

Ik, terwijl ik door hun groote stad ga
ik voel me in eens, ik sta
plotseling voor mijn eigen oog.
O ik rijs hoog
boven hun aller huizen
ik ben een boom waarin kan ruischen
aller winden stem,
hij komt en ik omvang hem
met al mijne bladen en buig mij over
waarheen hij wil met tak en loover.

Want zoo werd mijn hart geboren
ik kan niet hooren
ooit een geluid
of djep in mij fluit
mijn eigen zielsvogel diezelfde toon.
Voor mij bestaan geen doon
alles heeft levenslicht
vlak voor mijn aangezicht.

En wat het grootste is
in menschengeschiedenis
het groote verlangen
dat heeft al lange
spiegelend in mij gebrand.
Om mij was het land
al zoo lang vol geschreeuw.

Stil ging ik snikkend als sneeuw
door der menschen drom
varende om.

Ik zag het verlangen om te vergaan
ik zag den valschen schijn aan
in mij heeft het gebrand
om mij heeft het gezengd
de golven hebben geklonken
op mij, ik ben in gezonken,
ook ik, ik kan niet meer
tegen het levensbegeer.

Op mij varen saam
aller winden aam,
in mijne neusgaten brandt
aller geuren brand,
in mijne oogen licht
aller dingen weerlicht —
aller mannen zwart
aller witte vrouwen smart,
dat is alles samen als een witte zee —
O mijn wit licht, wit wee,
wit leven dat om me zijt,
verganklijke tijd
waarin ik verga
waarin ik licht sta,
voor uw licht bloot,
verlangend tot den dood.